Közgazdász Fórum
Forum on Economics and Business
19 (128), 87–91.
2016/3

Kádár József és Kozma Ferenc munkásságának jelentősége az erdélyi magyar gazdasági kultúrában

SOMAI JÓZSEF[1]

Kádár József (1850. január 23. – 1939. február 12.)

Erdélyi magyar tanár, gazdasági szakíró, történész, néprajzkutató. Várfalván született és Désen temették el. Középiskoláit a tordai unitárius gimnáziumban kezdte, ahol 1863-ban megindította és szerkesztette a *Remény és Viola* című diáklapot. Az 5. osztály elvégzése után a kolozsvári unitárius kollégiumban tanult és ott is érettségizett 1871-ben, ezután teológus lett, és a gimnáziumban az 1–4. osztályban tanított földrajzot és görög nyelvet. 1873-ban köztanító lett a tordai gimnáziumban, ahol az 1–2. osztálynak latint és természetrajzot tanított, majd 1874-ben seniornak (iskolafőnöknek) nevezték ki. A fölajánlott papi állást azonban nem fogadta el, hanem Budapestre ment a polgári iskolai tanítóképzőbe, ahol 1876-ban szerzett oklevelet nyelv- és történettudományi tárgyakból, és még abban az évben kinevezték tanárnak a dési polgári iskolába. Itt előbb a polgári fiú-, majd leányiskola tanára, 1904-től igazgatója és a *Tanügyi Tanácskozó* című folyóirat szerkesztője. A Désen alakult Monographiai Bizottság, a Szolnok-Doboka Megyei Irodalmi, Történelmi és Etnographiai Társulat és az Erdélyi Irodalmi Társaság tagja. A dési *Szolnok-Doboka* című hetilap, a kolozsvári *Magyar Polgár*, az *1848–49. Történelmi Lapok*, a *Keresztény Magvető*, a *Magyar Nép*, a budapesti *Magyar Nyelvőr* és a szülőföldjén megjelenő *Aranyosvidék* munkatársa. Ifjúsági önképzőköröket alapított, és ő volt az alapítója a Szolnok-Doboka megyei Tanítótestületnek is, valamint a jegyzője a Szolnok-Doboka Megyei Történelmi, Irodalmi és Ethnographiai Társulatnak, melynek kiadványait szintén ő szerkesztette.

[1] Wekerle-életműdíjas közgazdász, az RMKT tiszteletbeli elnöke, e-mail: jozsefsomai@gmail.com.

Kiadó: Romániai Magyar Közgazdász Társaság és a Babeș–Bolyai Tudományegyetem
Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karának Magyar Intézete
ISSN: 1582-1986 www.econ.ubbcluj.ro/kozgazdaszforum

Történetírói munkásságának első termékei közül kiemeljük az 1437-es bábolnai parasztfelkelésről szóló dolgozatát (Pórlázadás megyénkben Zsigmond király alatt. *Szolnok-Doboka* 1884/1). Helytörténeti kutatásokat folytatva korán eljutott monografikus feldolgozásokig. Önálló kötetek formájában írta meg a megye két népes településének, Szamosújvárnak és Széknek a történetét. Nagyobb méretű alkotása a *Belső-Szolnok és Doboka megye története 1848–1849* (Dés, 1890). Nevelői elkötelezettségének bizonyítéka a *Szolnok-Doboka vármegye nevelés- és oktatásügyének története* (Dés, 1896) című terjedelmes munkája, amely 317 helység 247 iskolájának történetét tekinti át. Tízéves kutatómunkájának eredményeként született meg *Szolnok-Doboka vármegye monographiája* című, közel négyezer oldalas, hétkötetes műve, melyet saját költségén jelentetett meg 1901–1905 között Désen. Ez a munkája mai napig az erdélyi magyar vármegyékről írt művek legjelentősebbike, összesen 406 település történetét írja le. Anyagbőségben, forráskezelésének megbízhatóságában ez a monográfia a „hasonló jellegű művek között a legjelentősebb, legtiszteletreméltóbb történetírói teljesítmény" (Szabó T. Attila). Élete három utolsó évtizedében, mint a *Magyar Nép* munkatársa, főleg tudomány-népszerűsítő cikkeket írt és néprajzi kutatásokkal foglalkozott. Kéziratban maradt munkái közül említésre méltó a *Szolnok-Doboka megyében élt írók élete és munkássága*, valamint a *Dési anekdoták* és *Dés környéki babonák és hiedelmek gyűjteménye*.

Írói álnevei: Turul, Várfalvi, Siculus. Halála után a korabeli sajtó Kádár Józsefet a Szamosok völgyének Orbán Balázsaként emlegette. Kelemen Lajos emlékbeszédet mondott Kádár József sírjánál. Emléktábláját 2002. május 30-án avatták fel Désen. Főbb művei közé soroljuk: *A Dési Református Egyházközség története 1848–49* (Dés, 1896); *Szolnok-Doboka vármegye monographiája* I–VII. (Tagányi Károly, Réthy László és Pokoly József közreműködésével, Deés [!Dés], 1900–1905); *Szamosújvár, szabad város – a vár és uradalom története* (Dés, 1903); *Székváros nagyközség története* (Dés, 1904). Kéziratban maradt *Babonák és szokások Deés vidékéről* című írását (1892) Kiss Ferenc dési tanár, közíró tette közzé 2001-ben.

Kozma Ferenc (1844. február 17. – 1920. május 12.)

Csekefalván született, pedagógus, művelődésszervező, publicista, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Gyakorlati pedagógusi munkásságával és közéleti, publicisztikai tevékenységével szűkebb pátriája, a Székelyföld és Erdély tanügyének és közművelődésének egyaránt előmozdítója volt, 1894-ben királyi tanácsosi címet kapott.

Székely kisnemesi családban született, apai ági felmenői több generáción keresztül az Erdélyi Unitárius Egyház lelkészei voltak, apja Homoródkarácsonyfalván és Csekefalván teljesített szolgálatot. Középiskolai tanulmányait 1860-ig a székelykeresztúri, majd a kolozsvári unitárius gimnáziumban végezte. 1863-tól a kolozsvári teológiai tanfolyam hallgatója, 1867-ben szerezte meg lelkészi oklevelét. Időközben egy éven keresztül a város szabadságon lévő unitárius lelkészét helyettesítette, s ezalatt teológiai, filozófiai és pedagógiai tanulmányokat folytatott. Az 1867–69 közötti esztendőkben Jéna, Heidelberg és Zürich egyetemein folytatott bölcseleti és pedagógiai tanulmányokat, egyúttal beutazta a Német Birodalom és Svájc fontosabb vidékeit. Hazajövetele után sikertelenül pályázta meg a kolozsvári unitárius egyházközség lelkészi hivatalát, így 1869-ben a székelykeresztúri unitárius gimnáziumban helyezkedett el mint a német és görög nyelv, valamint a klasszika-filológia tanára. 1870-től az akkor létesített székelykeresztúri Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézet tanáraként oktatott magyar irodalmat, történelmet és földrajzot. 1873-ban a tanítóképző igazgatójává nevezték ki, s 1886-ig vezette az intézményt, egyúttal a pedagógia tanára volt. 1886-tól 1904-ig Kolozs vármegye tanfelügyelőjeként tevékenykedett, ezzel párhuzamosan 1892-től a kolozsvári unitárius gimnázium felügyelő gondnoka is volt. Közben megnősült, házasságából hét gyermek született. Néptanító egyesületet alapított, melynek kezdetben titkára, később pedig elnöke lett.

Számtalan tanügyi cikke jelent meg, többek között a *Keresztény Magvető,* a *Család és Iskola* és a *Kolozsvár* című folyóiratokban. Pedagógusi hivatásával párhuzamosan szerteágazó közéleti-közművelődési tevékenységet fejtett ki, hozzájárult több kisdedóvó, iskola, gyermekotthon és menhely létesítéséhez. Szervezőmunkájának köszönhetően

1873-ban megnyílt az első székelykeresztúri önsegélyező népbank, s közreműködött a város néptanítóit – felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül – egyesítő első társaság létrehozásában. Részt vett a tordai Első Magyar Kulturális Egyesület, a kolozsvári székhelyű Erdélyi Múzeum-Egyesület és Erdélyi Irodalmi Társaság, a Székely Történelmi Pályadíj Alap, a Székely Mívelődési és Közgazdasági Egyesület és több jótékonysági intézmény munkájában. Kivette a részét felekezete és egyháza közművelődési tevékenységéből is. Első alelnöke volt az 1885-ben Kolozsváron alakult unitárius Dávid Ferenc Egyletnek.

Közművelődési viszonyaink javításáért nem pusztán közéleti emberként, de publicistaként is sokat tett írásaival. Pályadíjat nyert a Székelyföld gazdasági és kulturális felemelkedésének lehetőségeit számba vevő, 1879-ben nyomtatásban is megjelent munkájával *(A Székelyföld közgazdasági és közmívelődési állapota),* amelyben a régió felzárkóztatását szem előtt tartva javító célzatú ajánlásokat tett a földbirtokpolitika, a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, az oktatás- és a művelődésügy megreformálására. Tagadhatatlanul ez a legjelentősebb munkája, melyet A Székely Mívelődési és Közgazdasági Egyesület pályázati felhívására készített el (az egyesületet 1874. március 8-án hozták létre a Székelyföld égetőbb bajainak megismerésére és orvoslására). A Székelyföld gazdasági felemelésének a híve, az ipar fejlesztésének a fontosságát munkájában hangsúlyozottan indokolja. A bányaipar keretén belül foglalkozott a parajdi sóbányával, melynek termelését és fejlesztési lehetőségeit összehasonlította a többi erdélyi sóbányák potenciáljával, fejlettségi szintjével. A rézbányák bemutatásánál főleg a balánbányai kitermelési egységre szorítkozott. Külön foglalkozott a székelyföldi vasbányákkal és barnaszénbányákkal. A gyáripar keretében részletesen kitért a szesziparra, a söriparra, a malomiparra, a gyufagyártásra, az üveggyártásra, a tégla- és cserépgyártásra és a fonóiparra.

Kozma Ferencet *A Székelyföld közgazdasági és közmívelődési állapotáért* című munkájáért a Magyar Tudományos Akadémia 1880. május 20-án levelező tagjává választotta. Székfoglaló előadására 1882. május 8-án került sor.

Népszerűsítő munkássága szintén jelentős volt, tanulmányokban írta meg az Erdélyi Unitárius Egyház nagy alakjainak életrajzát, s nevéhez

fűződik Brassai Sámuel életművének népszerűsítése is. Szerinte Brassai Sámuel az esztétikát bölcseleti alapra helyezi és egyetemes szellemének egyik jellemző vonása, hogy lelkében az egzakt tudományok mellett előkelő helyet foglal el a költészet és a székely mitológia becsülése.

Fontosabb munkái*: A kolozsvári unitarium collegium ifjúsága olvasó és irodalmi körének múltja* (Kolozsvár, 1867); *Temetési alapigék: Az ó- és új testamentumból összeszedegette Kozma Mihály.* Szerk. Kozma Ferenc. (Kolozsvár: Stein, 1875); *Kozma Gergely unitárius pap és esperes életirata* (Kolozsvár: Papp, 1876); *A Székelyföld közgazdasági és közmívelődési állapota* (Budapest: Franklin, 1879; Hasonmás kiadás: Csíkszereda: Státus, 2008); *Mythologiai elemek a székely népköltészet- és népéletben* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1882); *Emlékbeszéd Fabritius Károly levelező tag fölött* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1883); *Brassai Sámuel mint aesthetikus és műkritikus* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1890); *A lelkészi hivatás jelentősége egyházi, vallási és nemzeti szempontból* (Budapest, 1896).

Irodalomjegyzék

Szinnyei, J. 1897. *Magyar írók élete és munkái.* Budapest: Hornyánszky.

Balogh, E. (szerk.) 1991. *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés II. (G–Ke).* Bukarest: Kriterion.